

Наливайченко В. О.

*студентка 1-го курсу магістратури
факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ПРАВО НА ЗАХИСТ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

З 24 лютого, початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну багато що змінилось. Як відомо, воєнний стан дозволяє обмежувати конституційні права і свободи громадян, наприклад, право на вільне володіння та розпорядження своєю власністю, право на відпочинок, право на працю і т.д. Проте, виняток з цього правила становлять право на захист та право на професійну правничу допомогу згідно зі статтею 64 Конституції України. Навіть Конституційний Суд України у своєму рішенні від 25 грудня 1997 року зазначав, що відмова суду у прийнятті позовних та інших заяв, скарг, оформлених відповідно до чинного законодавства, є порушенням права на судовий захист, яке згідно зі статтею 64 Конституції України не може бути обмежене. Не обійшло стороною і зміни до кримінального процесуального законодавства.

Як приклад, статтею 615 Кримінального процесуального кодексу визначається, що певні повноваження слідчого судді, як наприклад, обрання запобіжного заходу до підозрюваного у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів, має право виконувати керівник органу прокуратури або у випадку, якщо немає можливості подальшого проведення, закінчення досудового розслідування та звернення до суду з обвинувальним актом, то строк досудового розслідування зупиняється на підставі постанови саме прокурора. Це викликає з одного боку, певні труднощі, оскільки коли у слідства є підстави вважати, що особа може ухилитися від слідства або будуть втрачені сліди вчинення кримінального правопорушення, але у швидкий строк розглянути клопотання про обрання запобіжного заходу до цієї особи неможливо через воєнний стан або небезпечність обстановки в період ведення бойових дій. Тож, особа не залучається до розгляду та вирішення свого питання, а відповідно, не може скористатися послугами свого захисника, подати відповідні докази та пояснення.

Проте, у випадку оскарження такого рішення прокурора, треба дочекатися, поки буде ухвалено рішення про зміну територіальної підсудності або фактичне відновлення роботи суду, бо через інтенсивність бойових дій суди можуть змінювати територіальну підсудність справ або ж змінювати своє місцезоташування. Відповідно, повністю забезпечити судовий контроль за рішеннями слідчого та прокурора вже і не здається таким можливим, внаслідок чого порушуються права сторін у кримінальному

провадженні і що найгірше, це може призвести до зловживань та перевищень своїх повноважень з боку органів прокуратури. Інститут оскарження також не обійшли стороною зміни до законодавства, зокрема в ч.4 ст.615 Кримінального процесуального кодексу України. Як зазначає І. В. Гловюк, ця частина статті «містить формулювання щодо суду «забезпечення його функціонування в іншій місцевості». Проте, такий механізм не передбачено законодавством про судоустрій та статус суддів. Що стосується найбільш територіально наближеним суду, то цей суд сам не може прийняти на себе юрисдикцію щодо розгляду та вирішення скарг».

Ще одним нюансом є те, що вступають в силу обмеження на особисті побачення, коли особа знаходиться під слідством. Тобто, звужуються можливості на надання особі ефективної правової допомоги, що є порушенням права на професійну правничу допомогу, закріпленого статтею 59 Конституції України.

Ще однією з новел є те, що внесення відомостей про початок досудового розслідування до Єдиного реєстру досудових розслідувань може бути відстрочено до моменту, коли у дізнавача, слідчого, прокурора буде наявна технічна можливість це зробити. До цього моменту, виноситься постанова про початок досудового розслідування та можуть бути здійснені слідчі процесуальні дії, які мають бути зафіксовані. Відповідно, постає питання: а як підозрюваний дізнається, що дійсно відомості були внесені за першої технічної можливості і не було порушено правил належності та допустимості доказів?

Відповідно до ч.12 ст.615 Кримінального процесуального кодексу України слідчий, дізнавач, прокурор може забезпечити дистанційну участь захисника під час проведення слідчої дії у разі неможливості його присутності, що здійснюється за допомогою аудіо та відеозв'язку. Це є цілком зрозумілим, але в той же час це не дозволяє дотримуватися адвокатської таємниці, бо поспілкуватися конфіденційно адвокат зі своїм підзахисним не можуть. А якщо до особи – підозрюваного, обвинуваченого були застосовані заходи психологічного та фізичного впливу, то адвокат не зможе впевнитися у цьому під час проведення слідчої дії.

Відповідно до Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану» дізнавач, слідчий, прокурор можуть замінити перекладача у кримінальному провадженні, якщо вони володіють тією мовою, яку розуміє підозрюваний, обвинувачений. Для того, щоб в подальшому впевнитися у тому, що переклад був здійснений правильно і логічно, треба було б обов'язково зафіксувати цей процес засобами фіксації, оскільки правила щодо допустимості доказів ніхто не скасовував і мотиви у сторони обвинувачення можуть бути будь-які, що може спричиняти перевищення своїх повноважень.

І останньою нормою, яка, так би мовити, нівелює роль захисника є те, що згідно зі змінами, запровадженими від 14.04.2022 року, слідчі дії дозволяється проводити у нічний час: з 22:00 до 06:00 та без понятих. Тобто, обшук або огляд житла особи, її самої можна проводити у нічний час та без понятих і якщо об'єктивно немає можливості залучити понятих, або це пов'язано з потенційною небезпекою їхнього життя та здоров'я. Результати такої слідчої дії повинно бути зафіксовано за допомогою безперервного відеозапису. Як і такі слідчі дії, так і допит, про який говорилося раніше, можуть проводитися за дистанційної участі захисника. Це є потенційно порушенням права на захист, тому що ми не можемо передбачити реальну загрозу порушення прав слідчими органами.

Підсумовуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що в умовах воєнного стану багато з процедур дещо спрощується, що обґрунтовується необхідністю підлаштування життя загалом, та кримінального процесу зокрема, під реалії сьогодення. Саме тому законодавці намагалися максимально передбачити випадки об'єктивного унеможливлення виконання своїх функцій всіма органами у кримінальному провадженні та перекласти повноваження слідчих суддів на керівника органу прокуратури, а процедуру проведення слідчих дій дещо спростити.

Але цей порядок працює, якщо не буде зловживань з боку слідчих органів та органів прокуратури, які все ж таки є представниками сторони обвинувачення, а не судовими органами, які є незалежними арбітрами. Якщо ми прагнемо стати частиною Європейського Союзу, то право на захист повинно бути одним з основоположних та найголовніших засад діяльності нашої держави, і тому треба максимально передбачати загрозу порушення цього права і відповідно, закріплювати в законодавстві санкції за такі порушення.

Список використаної літератури:

1. Кримінальний процесуальний кодекс: Закон України від 18 квітня 2010 року № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n7056> (Дата звернення 23.10.2022)
2. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану: Закон України від 14 квітня 2022 року № 2201-IX/. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2201-20#Text>. (Дата звернення 23.10.2022).
3. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадян Проценко Раїси Миколаївни, Ярошенко Поліни Петрівни та інших громадян щодо офіційного тлумачення статей 55, 64, 124 Конституції України (справа за зверненнями жителів міста Жовті Води): Рішення Конституційного Суду України від 25 грудня 1997 року

№v009p710-97 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v009p710-97#Text>.
(Дата звернення 23.10.2022)

4. Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції чи заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації та/або інших держав проти України: науково-практичний коментар Розділу IX-1 Кримінального процесуального кодексу України . Гловюк І., Тетерятник Г., Рогальська В., Завтур В. Львів-Одеса, 2022. Станом на 25 березня 2022. 31 с. URL: <https://zib.com.ua/files/2022-komentar-rozdil-IX.pdf> (Дата звернення 23.10.2022)

Науковий керівник: доцент, кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального процесу, детективної та оперативно-розшукової діяльності Національного університету «Одеська юридична академія» **Волошина Владлена Костянтинівна**